A SZABADSÁGELVONÁSSAL JÁRÓ SZANKCIÓK

THE SANCTIONS INVOLVING THE DEPRIVATION OF LIBERTY

Menyhért Enikő*

Abstract

The study is focusing on the Hungarian Criminal Code's system of criminal sanctions. The author takes a closer look on the rules of sanctions involving the deprivation of liberty.
We can say that the current criminal policy is imprisonment-centric, that's why this publication focuses principally on this penalty. However the study also contains informations about the regulation of the custodial arrest, the involuntary treatment in a mental institution and the placement in a reformatory institution.

Keywords: criminal law, system of criminal sanctions, sanctions involving the deprivation of liberty, imprisonment, penalty, measure

Kulcsszavak: büntetőjog, szankciórendszer, szabadságelvonással járó szankciók, szabadságvesztés, büntetés, intézkedés

Bevezetés

Az ókor és a középkor tipikus büntetéseinek a halál, a minősített halál, a testcsonkítás, a testi és a megszégyenítő büntetések számítottak, azonban a polgári fejlődés során ezek egyre kevesebb teret kaptak, helyettük a szabadságvesztés vált általánossá, mely tartamát tekintve akár az elítélt életének végéig is tarthat.[1]

A tettarányosság elvéből kiindulva egy olyan differenciált, többlépcsős intézményhálózat kiépítésére van szükség, amiben kifejezetten büntetőjogi, de azon kívüli eszközöknek is helyet kell kapniuk.[2] Bár modern büntetőjogunkban egyre nagyobb teret nyernek – alapvetően a rövid tartamú szabadságvesztések alternatíváiként - az ún. közösségi szankciók,[3] mégis kétségtelen, hogy bizonyos cselekmények, illetve bizonyos elkövetői kör megkívánja az állam szigorú fellépését, vagyis a szabadságelvonással járó szankciók alkalmazását.

A jelenlegi büntetőpolitika vitathatatlanul szabadságvesztés-centrikus, ezt mind a bírói gyakorlat, mind a törvényi szabályozás alátámasztja. A Btk.[4] Különös Részében az egyes

* Dr. Menyhért Enikő ügyvédjelölt, Budapesti Ügyvédi Kamara; levelező tagozatos Phd-hallgató, Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, menyhert.eniko@gmail.com. Témavezető: Prof. Dr. Nagy Anita, ME ÁJK Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Intézeti Tanszék

[1] ANTAL Szilvia – NAGY László Tibor – SOLT Ágnes: *Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata*, in: Kriminológiai Tanulmányok 46. kötet (szerk.: Dr. Virág György), OKRI, Budapest, 2009. 54.

[2] TÓTH Mihály: Gondolatok büntetőjogunk fejlődésének újabb dilemmáiról és távlatairól, *Jura* 2010/2. szám 98.

[3] „Az alternatív szankciók a közösségben végrehajtott, és különböző szintű szabadságkorlátozással kombinált felügyeletet jelentenek, amelyek a reintegrációhoz szükséges támogatást nyújtják az elkövetőknek. A „malum" eleme a szabadságkorlátozás, a speciális prevenciót célzó rehabilitatív hatásuk pedig a közösség reintegráló erején alapul." KEREZSI Klára: A közösségben végrehajtott büntetések; helyreállító igazságszolgáltatás, in: *Kriminológia. Szakkriminológia* (szerk.: Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Korinek László– Lévay Miklós). CompLex Kiadó, Budapest, 2006. 671.

[4] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

bűncselekmények büntetési tételei vonatkozásában kizárólag szabadságvesztés, illetőleg elzárás szerepel, másfajta szankciót előirányzó deliktummal nem találkozunk.

Erre való tekintettel úgy gondolom, a szabadságvesztés mint büntetési nem vizsgálata aktuális és releváns témaválasztásnak tekinthető. Tanulmányomban azonban egy tágabb kört jelöltem meg, így a szabadságvesztés mellett valamennyi szabadságelvonással járó szankció - úgymint az elzárás, a kényszergyógykezelés, valamint a javítóintézeti nevelés – ismertetésére vállalkozom. Az említett szankciókra vonatkozó Btk-beli rendelkezéseken túlmenően az odavágó részeknél saját álláspontom is kifejtem a szabályozással kapcsolatosan, ezen felül a közelmúltban igen nagy visszhangot kiváltó tényleges életfogytiglani szabadságvesztés „újragondolásának" indokaira is kitérek.

1. A Btk. szankciórendszerének általános jellemzése

A büntetőjogi szankció olyan törvényben meghatározott joghátrány, amelyet főszabályként a bíróság (két esetben az ügyész) bűncselekmény, illetve (büntető) jogellenes cselekmény elkövetőjével szemben a társadalom védelme, a bűnelkövetéstől való visszatartás érdekében, kizárólag törvényben meghatározott feltételekkel és eljárásban alkalmaz, és amelyet az állam adott esetben kényszer útján is érvényesíthet.[5]

A hatályos Btk. szankciórendszere a hármas tagolást alkalmazza: büntetéseket, mellékbüntetést, illetve intézkedéseket különböztet meg. A törvény a büntetések és intézkedések együttes alkalmazását is lehetővé teszi, tehát dualista szankciórendszernek tekintendő.

A korábbi Btk.[6] által is szabályozott büntetések közül a szabadságvesztés, a közérdekű munka, a pénzbüntetés, a foglalkozástól eltiltás, a járművezetéstől eltiltás, a kitiltás, valamint a kiutasítás a hatályos Btk. szankciórendszerének is részét képezi. Új büntetési nemként – a témám szempontjából is releváns – elzárás, illetőleg a sportrendezvények látogatásától való eltiltás jelentek meg.

Szankciórendszerünk egyedüli mellékbüntetésként tartalmazza a közügyektől eltiltást, mely kizárólag szándékos bűncselekmény elkövetése miatt kiszabott végrehajtandó szabadságvesztés mellett kerülhet kiszabásra, amennyiben az elítélt méltatlan arra, hogy a közügyek gyakorlásában részt vegyen. A szankció más esetben, önállóan nem alkalmazható.[7]

Az intézkedések körébe tartozik a megrovás, a próbára bocsátás, a jóvátételi munka, a pártfogó felügyelet, az elkobzás, a vagyonelkobzás, az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele, – egyedüli szabadságelvonással járó intézkedésként – a kényszergyógykezelés, továbbá a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló törvény szerinti intézkedések[8] (így a jogi személy megszüntetése, a jogi személy tevékenységének korlátozása, valamint a pénzbírság).[9] Speciális helyet foglal el továbbá az intézkedések körében a javítóintézeti nevelés – melynek ismertetése szabadságelvonó jellegéből adódóan szintén indokolt –, hiszen alkalmazására kizárólag fiatalkorú elkövetővel szemben biztosít lehetőséget a törvény.[10]

[5] GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADI Erika: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*, Complex Kiadó, Budapest, 2012. 332.
[6] 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
[7] Btk. 61. § (1) bekezdése
[8] Btk. 63. § (1) bekezdése
[9] 2001. évi CIV. törvény a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről 3. § (1) bekezdése
[10] Btk. 108. § (1) bekezdése

Témámhoz kapcsolódóan a szabadságelvonással járó szankciók bírnak relevanciával, így a továbbiakban a büntetések köréből a szabadságvesztés, illetve az elzárás, az intézkedések vonatkozásában pedig a kényszergyógykezelés, valamint a javítóintézeti nevelés szabályait tekintem át részletesebben.

2. A szabadságvesztés

Ahogy már a bevezetésben is hangsúlyoztam, a hatályos Btk-t a szabadságvesztés-központúság jellemzi. Ennek alapvető indoka, hogy ez egy olyan büntetési nem, mely kellőképp sokoldalú, továbbá többirányú igény kielégítésére, valamint a büntetési célok megvalósítására egyaránt alkalmas. Az elkövető izolációja révén, szolgálja a társadalom védelmét, illetőleg visszatartó hatása is vitathatatlan. Mindezen biztonsági szempontok mellett a nevelési célzat is érvényesíthetővé válik.[11]

A szabadságvesztés sokoldalúság megmutatkozik abban, hogy határozott ideig vagy életfogytig tarthat,[12] végrehajtási fokozata pedig fogház, börtön vagy fegyház lehet.[13] Ezen túlmenően a differenciálás megmutatkozik a feltételes szabadságra, a végrehajtás felfüggesztésére, valamint a pártfogó felügyelet alkalmazhatóságára vonatkozó szabályokban is.[14]

A Btk. szerkezetéhez igazodva kívánom bemutatni a legszigorúbb büntetési nemet, így először a határozott ideig tartó, majd az életfogytig tartó szabadságvesztés idevágó rendelkezéseit ismertetem.

2.1 A határozott ideig tartó szabadságvesztés

A korábbi Btk.-hoz[15] viszonyítva az új Btk. a határozott ideig tartó szabadságvesztés tartamát szigorúbban szabályozza: a generális minimumot két hónap helyett három hónapban jelöli meg, a generális maximum pedig öt évvel emelkedett. Tehát az általános felső határ főszabályként tizenöt év helyett húsz év, míg a törvényben meghatározott esetekben – így a bűnszervezetben történő elkövetés, különös vagy többszörös visszaesőként elkövetés, valamint halmazati vagy összbüntetés esetén – a törvényi maximum huszonöt év.[16]

A törvényi minimum kapcsán érdemes említést tenni a rövidtartamú szabadságvesztések létjogosultságáról. Rövidnek általában a hat hónapot meg nem haladó szabadságvesztés tekintendő. Nemzetközi viszonylatban megfigyelhető az ezek kiszorítására törekvő tendencia.[17] Kérdésként merül fel, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés – és álláspontom szerint ideértendő a később tárgyalt elzárás büntetés is – képes-e a büntetési célok elérésére? Véleményem szerint sem a generális prevenciót, sem pedig a speciális prevenciót nem szolgálja kellőképp. Nyilvánvalóan a speciális prevenció, vagyis az, hogy az adott büntetés mennyire tart vissza másokat attól, hogy bűncselekményt kövessenek el, relatív. Azonban összességében úgy gondolom, hogy egy rövidebb tartamú szabadságvesztés nem feltétlenül alkalmas arra, hogy

[11] NAGY Ferenc: A szabadságelvonással járó szankciókról az új Btk.-ban, *Börtönügyi Szemle* 2014/4. szám, 3. [NAGY 2014.]
[12] Btk. 34. §
[13] Btk. 35. §
[14] NAGY 2014 i.m. 3.
[15] 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
[16] NAGY 2014. i.m. 3.
[17] Uo. 3–4.

másokat elrettentsen az esetleges bűnözéstől. A speciális prevenció vonatkozásában viszont úgy gondolom, egyértelműen kijelenthetjük, hogy a reintegrációs cél, az elkövető nevelése, megjavítása néhány hónap, vagy akár hét alatt nem minden esetben vezethet eredményre, és ezáltal annak megelőzése, hogy az elkövető újabb bűncselekményt kövessen el sem remélhető. Álláspontom szerint a rövidebb tartamú szabadságelvonással járó büntetések helyett sokkal eredményesebb és célszerűbb lehet az alternatív szankciók alkalmazása. Ezért is tartom szerencsésnek ezek egyre nagyobb térnyerését mind a jogirodalomban, mind a jogalkalmazásban.

A szabadságvesztés végrehajtási fokozata vétség miatt fogház, ez alól kivételt képez, ha az elkövető visszaeső.[18] Börtön fokozatban rendeli végrehajtani a szabadságvesztést a törvény, amennyiben bűntett miatt szabták ki a büntetést, illetőleg, ha vétség esetén visszaesővel szemben kerül sor a szankció alkalmazására.[19] Amennyiben a hároméví vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztést a Btk. 37. § (3) bekezdésének aa)-ad) alpontjaiban foglalt bűncselekmények miatt szabták ki, továbbá ha a szabadságvesztés kétévi vagy ennél hosszabb tartamú és az elítélt többszörös visszaeső, vagy pedig a bűncselekményt bűnszervezetben követték el, úgy a végrehajtási fokozat fegyház.[20]

A Btk. részletesen szabályozza a szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátást. A jogintézmény nem jelenti a büntetés hátralévő részének automatikus elengedését. Így a szabadságvesztés csupán a feltételes szabadság sikeres elteltével tekintendő kitöltöttnek.[21] A feltételes szabadság a bíróság számára – a büntetéskiszabáshoz képest – korrekciós lehetőség, az elítélt számára pedig perspektívát nyújt, valamint átmenetet és próbatételt is jelent a reszocializáláshoz. Vizsgálati eredmények kimutatták, hogy a feltételes szabadság intézménye jobban elősegíti a visszaesés megelőzését, mint a büntetés teljes kitöltése. Ezen túlmenően a büntetés-végrehajtás rendjének megtartására is ösztönzi az elítélteket.[22]

A feltételes szabadságra bocsátást illetően főszabály – valamennyi végrehajtási fokozat tekintetében – a büntetés kétharmad, visszaesők esetében a büntetés háromnegyed részének, de legkevesebb három hónapnak a letöltése.[23] Öt évet meg nem haladó szabadságvesztés esetén, különös méltánylást érdemlő esetben a törvény lehetőséget biztosít a bíróságok számára, hogy kedvezőbben rendelkezzenek a feltételes szabadulásról ítéletükben, ebben az esetben a büntetés felének a letöltése is elegendő. Mivel ez jelentős engedményt jelent a jogalkotó részéről, így a Btk. kizárja a feles kedvezmény köréből a többszörös visszaesőket.[24]

A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből eleve kizárt az elítélt, amennyiben:

- a többszörös visszaeső, ha a szabadságvesztést fegyház fokozatban kell végrehajtani,
- az erőszakos többszörös visszaeső,
- aki a bűncselekményt bűnszervezetben követte el,
- akit olyan szándékos bűncselekmény miatt ítéltek szabadságvesztésre, amelyet korábbi, határozott ideig tartó végrehajtandó szabadságvesztésre ítélése után, a végrehajtás befejezése vagy a végrehajthatóság megszűnése előtt követett el.[25]

A feltételes szabadság tartama azonos a szabadságvesztés hátralévő részével, de a Btk. objektív feltételként rögzíti, hogy egy évnél rövidebb idő nem lehet. Abban az esetben, ha az elítélt a büntetés felének a kitöltését követően jogosult a feltételes szabadságra, úgy a bíróság

[18] Btk. 37. § (1) bekezdése
[19] Btk. 37. § (2) bekezdése
[20] Btk. 37. § (3) bekezdése
[21] NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*, Korona Kiadó, Budapest, 2001. 370. [NAGY 2001.]
[22] NAGY 2001. i.m. 365.
[23] Btk. 38. §(2) bekezdése
[24] Btk. 38. § (3) bekezdése
[25] Btk. 38. § (4) bekezdése

ítéletében rendelkezhet úgy, hogy a feltételes szabadság tartama legalább egy, legfeljebb három évvel meghosszabbodik.[26]

A törvény meghatározza azokat az eseteket, amikor a bíróság köteles megszüntetni a feltételes szabadságot: ha az ítélet jogerőre emelkedését követően elkövetett bűncselekmény miatt a feltételes szabadság tartama alatt, vagy pedig, ha a feltételes szabadság tartama alatt elkövetett bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik.[27] Ezen túlmenően a bíróság számára mérlegelést enged a Btk. a feltételes szabadság megszüntetése tekintetében akkor, ha a feltételes szabadság hatálya alatt álló elítéltet – a végrehajtandó szabadságvesztést leszámítva – egyéb büntetésre ítélik.[28] Értelemszerűen a felsorolt esetekben a feltételes szabadságon eltöltött idő nem számít bele a szabadságvesztésbe.[29]

Amennyiben a feltételes szabadság tartama alatt az elítélten olyan bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztést kell végrehajtani, amelyet a korábbi ítélet jogerőre emelkedése előtt követett el, akkor a szabadságvesztés végrehajtása a feltételes szabadságot félbeszakítja. Ilyenkor a bíróság a feltételes szabadság folytatásának legkorábbi időpontját vagy az utóbb kiszabott szabadságvesztésből engedélyezett feltételes szabadság időpontjáig, vagy pedig - ha az utóbb kiszabott szabadságvesztés esetén a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége kizárt - a szabadságvesztés végrehajtásának időtartamáig elhalasztja.[30]

A feltételes szabadságvesztés kapcsán érdemes megjegyezni, hogy nagyban növeli az elítéltek együttműködési készségét a büntetés végrehajtása alatt, előnyként említhető továbbá az is, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek túlzsúfoltsága, valamint a büntetés végrehajtásának költségei is csökkenthetők a jogintézmény alkalmazásának köszönhetően.[31]

A Btk. rendelkezik a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztéséről is, melyre a két évet meg nem haladó – meghatározott bűncselekmények[32] esetén az öt évet meg nem haladó – szabadságvesztés esetén teremt lehetőséget.[33] A próbaidő tartama főszabály szerint egy évtől öt évig terjedhet, de a kiszabott szabadságvesztésnél nem lehet rövidebb.[34] A határzárral összefüggésben elkövetett bűncselekmények vonatkozásában két évtől tíz évig terjedő időben határozhatja meg a bíróság a próbaidő tartamát, ezekben az esetekben arra kell figyelemmel lenni, hogy a kiszabott kiutasítás tartamánál nem lehet rövidebb a próbaidő tartama.[35]

A felfüggesztéssel egyidejűleg pártfogó felügyelet alkalmazása is lehetséges, visszaeső elkövető esetén pedig ennek elrendelése kötelező. [36]

Nem függeszthető fel a szabadságvesztés végrehajtása többszörös visszaeső elkövető, valamint bűnszervezetbeni elkövetés esetén, továbbá, ha a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt vagy felfüggesztésének próbaideje alatt követték el.[37]

A felfüggesztett szabadságvesztést végre kell hajtani, amennyiben:

- a próbaidő alatt megállapítják, hogy a szabadságvesztés végrehajtását valamely kizáró ok ellenére függesztették fel,

[26] Btk. 39. § (1) bekezdése
[27] Btk. 40. § (1) bekezdése
[28] Btk. 41. § (2) bekezdése
[29] Btk. 41. § (3) bekezdése
[30] Btk. 41. § (4) bekezdése
[31] POLGÁR András: Gondolatok a feltételes szabadságra bocsátásról, *Börtönügyi Szemle* 2014/2. szám, 4.
[32] A határzár tiltott átlépése (Btk. 352/A. §), a határzár megrongálása (Btk. 352/B. §), valamint a határzárral kapcsolatos építési munka akadályozása (Btk. 352/C. §)
[33] Btk. 85. § (1)-(1a) bekezdései
[34] Btk. (2) bekezdése
[35] Btk. (2a) bekezdése
[36] Btk. 86. § (6) bekezdése
[37] Btk. 86. § (1) bekezdése

- az elkövetőt a próbaidő alatt elkövetett bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik,
- az elkövető a pártfogó felügyelet magatartási szabályait súlyosan megszegi, vagy
- a Btk. 60. § (2a) bekezdése alapján kiutasított elkövető a felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt Magyarország területére visszatér.[38]

2.2 Az életfogytig tartó szabadságvesztés

A halálbüntetést megszüntető országokban fokozatosan merült fel az igény, hogy a korábban halálbüntetéssel fenyegetett bűncselekmények esetén életfogytig tartó szabadságvesztést alkalmazzanak. A nemzetközi jog oldaláról nézve az életfogytiglani büntetés olyan árnak tekinthető, melyet a halálbüntetés eltörlése érdekében kell megfizetni.[39]

A magyar szabályozást vizsgálva elmondható, hogy már az első magyar büntető törvénykönyv, a Csemegi-kódex is szabályozta az életfogytig tartó szabadságvesztést. Meghatározott bűncselekményi kör elkövetése esetén lehetett a terheltet ezzel a büntetéssel szankcionálni, ilyen volt például a gyilkosság, a gyújtogatás súlyosabb esetei, a ragályos betegséggel szándékos terjesztésének legsúlyosabb esete, az erőszakos nemi közösülés, vagy a felségsértés. A végrehajtás fegyházban történt, azonban a törvény lehetővé tette, hogy 10 év letöltése után, valamint, ha a fogvatartott szorgalmával, illetőleg jó magaviseletével feltételezte a javulást, közvetítő intézetbe kerülhetett, ahol előzetes feltételek fennállta esetén sor kerülhetett a feltételes szabadságra bocsátásra is.[40]

A hatályos Btk. kritériumként rögzíti, hogy életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása kizárólag azzal szemben lehetséges, aki a bűncselekmény elkövetésekor betöltötte a huszadik életévét.[41] Végrehajtási fokozata pedig minden esetben fegyház.[42]

A bíróság az ítéletében meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy pedig kizárja az elítéltet a feltételes kedvezmény lehetőségéből.[43] Amennyiben a feltételes szabadulásra lehetőséget biztosít, úgy - a határozott ideig tartó szabadságvesztés generális maximumához igazodóan – legalább huszonöt, legfeljebb negyven évben állapíthatja meg a legkorábbi időpontot.[44] A Btk. a feltételes szabadságra bocsátás legkésőbbi időpontját az átlagos emberi élettartamot figyelembe véve állapítja meg negyven évben. A feltételes szabadságra bocsátás lehetősége csak akkor nyílik meg huszonöt év múlva, ha alaposan feltehető, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető.[45] A feltételes szabadság tartama legalább tizenöt év.[46]

Igen vitatott téma a jogirodalomban a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt életfogytig tartó szabadságvesztés megítélése, mely az ún. Magyar-ügy kapcsán különösen nagy figyelmet kapott az elmúlt években. A strasbourgi ítélkező testület döntése a nemzeti

[38] Btk. 87. §
[39] BÁN Tamás: A tényleges életfogytiglani büntetés és a nemzetközi emberi jogi egyezmények, *Fundamentum* 1998/4. szám, 120–121.
[40] LÁSZLÓ Zsuzsanna: Örökké tartó rabság. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés hazai szabályozásának egyes momentumai, *Börtönügyi Szemle* 2008/3. szám 57.
[41] Btk. 41. § (1) bekezdése
[42] Btk. 41. § (2) bekezdése
[43] Btk. 42. §
[44] Btk. 43. § (1) bekezdése
[45] KÓNYA István (szerk.): *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára,* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013. 182.
[46] Btk. 43. § (2) bekezdése

szabályok módosítását is megkövetelte. Erre tekintettel a következő alfejezetet mindenképp indokoltnak tartom az említett büntetésnek, illetőleg a köré fonódó „disputának" szentelni.

2.2.1 A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés

A halálbüntetés abolícióját követően a szankciórendszer hierarchiájának élére ugró életfogytig tartó szabadságvesztés, s annak is a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizáró esete, nevezetesen a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (TÉSZ) megítélése igencsak vitatott téma. Nem csak hazai viszonylatban, hanem nemzetközi szinten is számtalan pönológiai, kriminálpolitikai, illetve alkotmányjogi kérdés merül fel a TÉSZ létjogosultsága kapcsán. Egyesek a társadalom védelme, valamint a bűncselekmények elkövetésétől való visszatartás érdekében szükségesnek tartják, míg mások aggályukat fejezik ki a szankció tekintetében, elsősorban annak embertelen, kegyetlen voltára, az emberi méltóság elvével való szembehelyezkedésre hivatkozva.[47] Ellenérvként hozható fel továbbá a TÉSZ létjogosultsága kapcsán az elítélt személyiségében esetlegesen bekövetkező pozitív irányú változása, illetőleg az a tény is, hogy a gyakorlat azt mutatja, hogy a jogintézménynek tulajdonképp nincs visszatartó ereje. Valamint megemlíthető, hogy a TÉSZ végrehajtása jelentős költséget jelent a büntetés-végrehajtási intézetek, és így az állam számára is.

A hazai jogtudomány művelői is számos kritikát fogalmaznak meg a TÉSZ jogintézményével kapcsolatosan. Karsai Dániel a TÉSZ körüli vitát nem jogi kérdésként, sokkal inkább filozófiai vagy társadalom-elméleti kérdésként határozza meg. Álláspontja szerint *„Amikor erről gondolkodunk, arra kell válaszolni valójában, hogy miképpen bánjon egy társadalom a képzeletbeli társadalmi hierarchia legalján lévőkkel"*.[48] Vig Dávid kifejti, hogy a magyar szabályozás Európában egyedülálló szigort alkalmaz a TÉSZ intézményének fenntartásával. Véleménye szerint mindössze egy ország, Nagy Britannia gyakorlata vethető össze igazán e szigorral.[49] Hagymási Kornélia úgy fogalmaz, hogy a TÉSZ esetében *„a fogvatartás célja maga a fogvatartás."*[50] Kabódi Csaba álláspontja szerint a TÉSZ-t nem is lehet szabadságvesztésnek nevezni. Ugyanis a szabadságtól való végleges megfosztottság következtében ez a büntetési nem alkalmatlan a tradicionális szabadságvesztés büntetéstani funkciójának: az elítélt reintegrációjának a megvalósítására. Minderre figyelemmel a TÉSZ pönológiai természetét tekintve nem szabadságvesztés-büntetés.[51] Bár a szerzők nagyrészt ugyanazon az álláspontot képviselik, a jogintézmény komplexitása mégsem teszi lehetővé, hogy a TÉSZ kapcsán „tudományos közmegegyezés" jöjjön létre. Hiszen a számos ellenérv mellett megannyi érv szól a jogintézmény alkalmazása mellett, melyek állandó szakmai vitát generálhatnak.

---

[47] KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*, Complex Kiadó, Budapest, 2013. 129.

[48] KARSAI Dániel: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről, *Jogesetek Magyarázata* 2014/1. szám, 77.

[49] VIG Dávid: *Izoláció a társadalomvédelem bűvöletében: a határozatlan ideig tartó szabadságmegvonás Európában*, in: *Kriminológiai Tanulmányok*. 46. kötet (szerk.: Dr, Virág György), OKRI, Budapest, 2009. 38.

[50] HAGYMÁSI Kornélia: Végtelen idő a rácsok mögött – avagy mennyiben van ma létjogosultsága Magyarországon a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek, *Börtönügyi Szemle* 2009/2. szám, 68.

[51] KABÓDI Csaba: A szabadságvesztés határmezsgyéin… in: *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére* (szerk.: Borbíró Andrea – Inzelt Éva – Kerezsi Klára – Lévay Miklós – Podoletz Léna), ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 219.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban: Bíróság) gyakorlatában több, a TÉSZ-szel kapcsolatos eset is fellelhető,[52] a magyar szabályozás kapcsán különösen releváns az ún. Magyar-ügy.[53] Magyar László azért fordult a Bírósághoz, mivel álláspontja szerint a TÉSZ sem de iure, sem de facto nem csökkenthető – az akkor hatályos – magyar szabályozás szerint, s ez nem felel meg az Egyezmény követelményének. A kérelemben hangsúlyozta, hogy a köztársasági elnök által gyakorolt egyéni végrehajtási kegyelem előre nem látható, kiszámíthatatlan, emellett Magyarországon csekély mértékben alkalmazott. 2014. május 20-án született döntés az ügyben, a Bíróság ítéletében kimondta, a TÉSZ magyar szabályozása nem egyeztethető össze az Emberi Jogok Európai Egyezményével.[54]

Ez a döntés volt az, amely indokolttá tette az ún. a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltek kötelező kegyelmi eljárásának bevezetését, melyről a 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (Bv. törvény) rendelkezik. Eszerint a TÉSZ-re ítéltek esetében, ha az elítélt a szabadságvesztésből negyven évet kitöltött, hivatalból kegyelmi eljárást kell lefolytatni.[55] Ezzel a módosítással tulajdonképpen a TÉSZ elveszítette „tényleges" jellegét, tekintettel arra, hogy ez esetben is biztosított a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége.

A TÉSZ alkalmazásának eseteit a Btk. taxatíve felsorolja. A bíróság ítéletében a feltételes szabadságra bocsátás lehetőséget kizárhatja a következő bűncselekmények esetében:

- népirtás [142. § (1) bekezdés],
- emberiesség elleni bűncselekmény [143. § (1) bekezdés],
- apartheid [144. § (1) és (3) bekezdés],
- hadikövet elleni erőszak súlyosabban minősülő esete [148. § (2) bekezdés],
- védett személyek elleni erőszak [149. § (1)–(2) bekezdés],
- nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazása [155. § (1) bekezdés],
- egyéb háborús bűntett [158. §],
- emberölés súlyosabban minősülő esete [160. § (2) bekezdés],
- emberrablás súlyosabban minősülő esete [190. § (3)–(4) bekezdés],
- emberkereskedelem súlyosabban minősülő esete [192. § (6) bekezdés],
- alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása [254. § (1) bekezdés],
- rombolás súlyosabban minősülő esete [257. § (2) bekezdés],
- fogolyzendülés súlyosabban minősülő esete [284. § (4) bekezdés],
- terrorcselekmény [314. § (1) bekezdés],
- jármű hatalomba kerítése súlyosabban minősülő esete [320. § (2) bekezdés],
- közveszély okozása súlyosabban minősülő esete [322. § (3) bekezdés],
- zendülés súlyosabban minősülő esete [442. § (4) bekezdés],
- elöljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak súlyosabban minősülő esete [445. § (5) bekezdés],
- ha azt személy elleni vagy dolog elleni erőszakkal követik el.

A Btk. továbbá előírja, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét ki kell zárni, ha az elkövető:

- erőszakos többszörös visszaeső, vagy

[52] Lásd: Case of Kafkaris v. Cyprus (21906/04); Case of Iorgov (II) v. Bulgaria (36295/02); Case of Vinter and Others v The United Kingdom (6609/09, 130/10, 3896/10); Case of Murray v. The Netherlands (10511/10.)
[53] The European Court of Human Rights, Case of László Magyar v. Hungary (73593/10)
[54] NAGY Anita: *Szabadulás a büntetés-végrehajtási intézetből*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2015. 180.
[55] Bv. törvény 46/A. §, 46/B. §

- az előbb felsorolt bűncselekmények valamelyikét bűnszervezetben követte el.[56]

3. Az elzárás

Ahogy már korábban utaltam rá, az elzárás az új Btk. hatálybalépésével vált szankciórendszerünk részévé mint szabadságelvonással járó büntetőjogi jogkövetkezmény. Maga a jogintézmény azonban nem tekinthető teljes mértékben nóvumnak a magyar jogrendszerben, hiszen a büntetési nem a szabálysértési jogból, illetve ha távolabbra tekintünk, a kihágási jog normáiból ered.[57]

A Btk. indokolása szerint az elzárás egy olyan, szabadságelvonással járó büntetés, amely leginkább olyan elkövetők vonatkozásában alkalmazható, akikkel szemben szociális, gazdasági, családi vagy életkori viszonyaikra tekintettel más büntetés kiszabása célszerűtlen, illetve az elzárás büntetés hatékonyabban szolgálhatja a speciális prevenciót.[58] Amennyiben a jogalkotó célja a rövid tartamú szabadságvesztés egy alternatív megoldásának megteremtése volt, úgy alapvetően két dolgot szögeznék le. Egyrészt egy szabadságelvonással járó szankció alternatívája álláspontom szerint kizárólag szabadságelvonással nem járó szankció lehet. Másrészt e büntetési nem „büntetőjogágba emelése" teljesen szükségtelen volt, hiszen tulajdonképpen az elzárás funkciója a szabadságvesztés tartamának törvényi minimumának csökkentésével is elérhető lett volna.

Az elzárást napokban kell meghatározni akképp, hogy annak legrövidebb tartama öt, leghosszabb tartama kilencven nap.[59]

A Btk. az elzárással büntetni rendelt bűncselekmények elkövetése esetén lehetőséget biztosít az elzárás helyett vagy mellett közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kitiltás, sportrendezvények látogatásától való eltiltás vagy kiutasítás, illetve a felsoroltak közül akár több büntetés kiszabására is.[60]

A Btk. kimondja továbbá, hogy az elzárást büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani.[61]

4. A kényszergyógykezelés

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény 2010. május 1-jével határozott tartamúvá tette a kényszergyógykezelést.[62] A módosítás alkotmányossági problémát jelentett, mivel a 2010. május 1-jét követően elrendelt intézkedések határozott tartamúak, vagyis sor kerülhet a megszüntetésükre és megszűnésükre is, míg a korábban elrendelt kényszergyógykezelések továbbra is határozatlan jellegűek, és csak megszüntetésükre kerülhet sor. Mindezekre tekintettel az új Btk. visszaállította a korábbi szabályozást, tehát a kényszergyógykezelés határozatlan tartamú: akkor szűnik meg, ha a bírói felülvizsgálat értelmében annak szükségessége megszűnt.[63] Nagy ellentmondása ennek a

[56] Btk. 44. §
[57] GÓCZA Ágnes: Az elzárás mint új büntetési nem a 2012. évi C. törvényben, In: *Büntetőjogi Szemle* 2016/1-2. szám, 23.
[58] 2012. évi C. törvény indokolása
[59] Btk. 46. § (1) bekezdése
[60] Btk. 33. § (5) bekezdése
[61] Btk. 46. § (2) bekezdése
[62] A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény
[63] 2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről

rendelkezésnek, hogy egy alapvetően speciális orvosi-pszichiátriai szakkérdést jogi „köntösben" próbálnak megoldani.[64]

A kényszergyógykezelés egy olyan gyógyító-védelmi jellegű intézkedés, amelynek célja elsősorban a kóros elmeállapotú elkövetők gyógyítása, kezelése és ennek révén a bűnismétlés veszélyének kiküszöbölése.[65] Elrendelése személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetőjével szemben kötelező, ha elmeműködésének kóros állapota miatt nem büntethető, és tartani kell attól, hogy hasonló cselekményt fog elkövetni, feltéve, hogy büntethetősége esetén egyévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kellene kiszabni.[66]

A kényszergyógykezelés korlátozottan beszámítható elkövetőkkel szemben nem rendelhető el, valamint abban az esetben sem, amennyiben az elkövető beszámítási képessége a cselekmény elkövetésekor kizárt volt ugyan, de a jogerős határozat meghozataláig meggyógyult.[67] Kizárt továbbá a kényszergyógykezelés elrendelése, ha az elkövető a cselekmény elbírálásának idején vált elmebeteggé. Utóbbi esetén a büntetőeljárást felfüggesztése válik szükségessé.[68]

A kényszergyógykezelést meg kell szüntetni, ha szükségessége már nem áll fenn.[69]

5. Fiatalkorúakra vonatkozó speciális szabályok

A Btk. kiegészítő jelleggel speciális, a nagykorú elkövetőkre vonatkozó rendelkezésektől jóval kedvezőbb szabályok alkalmazását rendeli el a fiatalkorú elkövetőkkel szemben. Fiatalkorúnak pedig azt tekinti, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.[70] Utalnék arra, hogy a Btk.-ban sajátos kompromisszum eredményeképp született meg az a rendelkezés, miszerint egyes, kiemelten súlyos, erőszakos bűncselekmények esetében[71] a büntethetőség alsó határa tizenkét évre változott. Tizenkettő és tizennégy év közöttiek viszont csak egyedileg megvizsgált belátási képességük megléte esetén vonhatók felelősségre, s a belátási képességgel rendelkezőkkel szemben is csak intézkedés alkalmazható.[72]

A következő alfejezetekben a szabadságelvonással járó szankciók azon rendelkezéseit tekintem át, melyek eltérőek a fiatalkorú elkövetők tekintetében.

5.1 A szabadságvesztés fiatalkorúakra vonatkozó szabályai

A szabadságvesztés tartamát tekintve elmondható, hogy a fiatalkorúakra az általános szabályokhoz képest igen kedvező rendelkezések vonatkoznak. Már a törvényi minimum

[64] NAGY 2014 i.m. 15.
[65] Uo. 11.
[66] Btk. 78. § (1) bekezdése
[67] BH 2001. 352.
[68] BH 1992. 747.
[69] Btk. 78. § (2) bekezdése
[70] Btk. 105. § (1) bekezdése
[71] Az emberölés [160. § (1)-(2) bekezdés], az erős felindulásban elkövetett emberölés (161. §), a testi sértés [164. § (8) bekezdés], a terrorcselekmény [314. § (1)-(4) bekezdés], a rablás [365. § (1)-(4) bekezdés] és a kifosztás [366. § (2)-(3) bekezdés]
[72] TÓTH Mihály: Az új Btk. bölcsőjénél, *Magyar Jog* 2013/9. szám, 530.

meghatározása is jelentős kedvezményt jelent, hiszen az bármely bűncselekmény elkövetési esetén egy hónap.[73]

A törvényi maximum szabályait annak alapján határozza meg a Btk., hogy a fiatalkorú az elkövetéskor betöltötte-e tizenhatodik életévét. Amennyiben igen, úgy a szabadságvesztés leghosszabb tartama:

- életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény elkövetése esetén tíz év,
- öt évet meghaladó tartamú szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetése esetén öt év.

Abban az esetben, ha az elkövetéskor tizenhatodik életévét betöltött fiatalkorúval szemben szabnak ki szabadságvesztés büntetést, úgy annak leghosszabb tartama:

- életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény elkövetése esetén tizenöt év,
- tíz évet meghaladó tartamú szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetése esetén tíz év,
- öt évet meghaladó tartamú szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetése esetén öt év.[74]

A végrehajtási fokozat főszabály szerint fiatalkorúak fogháza, kivételt képeznek ez alól az alábbi esetek, amikor is fiatalkorúak börtönében kell végrehajtani a büntetést:

- ha a fiatalkorút bűntett miatt kétévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélik,
- ha az egyévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt fiatalkorú visszaeső, vagy
- ha az egyévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt fiatalkorút a szándékos bűncselekmény elkövetését megelőző három éven belül szándékos bűncselekmény miatt javítóintézeti nevelésre ítélték.[75]

5.2 Az elzárás fiatalkorúakra vonatkozó szabályai

Fiatalkorúak vonatkozásában a Btk. az elzárás legrövidebb tartamát három, leghosszabb tartamát harminc napban határozza meg.[76]

5.3 A javítóintézeti nevelés

Kizárólag fiatalkorú elkövetővel szemben alkalmazható intézkedés a javítóintézeti nevelés, amely mellett kizárt a szabadságvesztés, az elzárás, illetőleg a közérdekű munka kiszabása.[77]

Javítóintézeti nevelést a bíróság akkor rendel el, ha a fiatalkorú eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges. Az intézkedés alkalmazásának korlátot szab azonban, ha az elkövető az ítélet meghozatalakor huszadik életévét betöltötte.[78] Tartamát tekintve egy évtől négy évig terjedhet.[79]

[73] Btk. 109. §(1) bekezdése
[74] Btk. 109. § (2)-(3) bekezdései
[75] Btk. 110. §
[76] Btk. 111. §
[77] Btk. 108. §
[78] Btk. 120. § (1) bekezdése
[79] Btk. 120. § (2) bekezdése

Javítóintézeti nevelés elrendelése esetén a bíróság megállapítja, hogy a fiatalkorú az intézkedés felének a letöltése után ideiglenesen elbocsátható az intézetből. Ennek két feltételt állít, egyrészt, hogy az elítélt legalább egy évet eltöltött az intézetben, másrészt, hogy alaposan feltehető, hogy az intézkedés célja további javítóintézeti nevelés nélkül is elérhető. Az ideiglenes elbocsátás tartama megegyezik a javítóintézeti nevelés hátralevő részével, de minimum egy év.[80] Az ideiglenes elbocsátást meg kell szüntetni, amennyiben a fiatalkorút az ideiglenes elbocsátás alatt szabadságvesztésre ítélik,[81] vagy vele szemben javítóintézeti nevelést rendelnek el. A bíróság megszüntetheti az ideiglenes elbocsátást, ha fiatalkorúval szemben más büntetést szab ki, vagy más intézkedést alkalmaz.[82] Csak úgy, ahogy a feltételes szabadságra bocsátás esetében, úgy az ideiglenes elbocsátás megszüntetése esetén sem számítható be a kiszabott szankcióba az ideiglenes elbocsátáson töltött idő.[83]

A javítóintézeti nevelés célja nem elsődlegesen az elítéltek megbüntetése, hanem az, hogy nevelésükkel megpróbálják a visszaesés kockázatát kizárni. Nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy fiatalokról van szó, akik könnyen befolyásolhatók, és nemcsak a rossz, hanem a jó dolgokra is fogékonyak. Elmondható, hogy a javítóintézetbe utalt fiatalok nagy része hátrányos helyzetű, iskolázatlan és családja gondokkal küzd. Ilyen esetekben helyesen dönthet a bíróság az elkövetők kiemelése mellett, ezzel ugyanis megadja az esélyt arra, hogy a fiatalok jó útra térjenek.[84]

Összegzés

Szankciórendszerünk egy alapvetően differenciált, többlépcsős intézményhálózat, melynek középpontjában a szabadságvesztés büntetési nem áll. Bár egyre inkább megfigyelhető a különböző közösségi szankciók alkalmazása, mégis vitathatatlan, hogy a bíróságok igen nagy számban szabnak ki szabadságelvonással járó szankciókat. Kijelenthető, hogy a szabadságelvonással járó szankciók – gondolva itt leginkább a szabadságvesztésre – eltörlésére minden kétséget kizáróan sohasem fog sor kerülni, hiába nyernek egyre nagyobb teret maguknak az alternatív szankciók.[85]

Az állam feladata - közhatalmi jogosítványából fakadóan - a bűncselekmények elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonására. Nyilvánvaló, hogy bizonyos elköveti kör, illetőleg bizonyos cselekedetek maguk után vonják a büntetőhatalom legszigorúbb fellépését, mely a személyi szabadság korlátozásával jár. Ezekben az esetekben értelemszerűen szükség van a fent taglalt szankciók meglétére és alkalmazására. Fontos azonban leszögezni, hogy ilyenkor sem a „megtorlást" kell elsődleges célként érvényesíteni, hanem az elkövető személyiségének jó irányba formálását, tehát a szabadságelvonással járó szankciók esetében a társadalom védelme, valamint a generális és speciális prevenció mellett kiváltképp releváns a

[80] Btk. 121. § (1)-(2) bekezdései

[81] Ez alól kivételt képez a Btk 122. §-ban meghatározott eset: „Ha a fiatalkorút a javítóintézeti nevelésre ítélés után elkövetett bűncselekmény miatt a javítóintézeti nevelés vagy az ideiglenes elbocsátás alatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik, a szabadságvesztés büntetést kell végrehajtani. Ebben az esetben a javítóintézeti nevelés hátralévő részét szabadságvesztésre kell átváltoztatni úgy, hogy kétnapi javítóintézeti nevelés helyébe egynapi szabadságvesztés lép."

[82] Btk. 121. § (3) bekezdése

[83] Btk. 121. § (4) bekezdése

[84] FARKAS Henrietta Regina: A javítóintézeti nevelés kiszabásának bírói gyakorlata Magyarországon, in: *Iustum Aequum Salutare* 2015/4. szám, 92–93.

[85] RADULOVIĆ, Darko: *Alternative criminal sanctions in the criminal legislation of Montenegro, FACTA UNIVERSITATIS Series: Law and Politics* Vol. 15, No 1. (2017) 22.

reintegrációs célkitűzés is. Ez garantálhatja ugyanis, hogy a jövőben egyre kisebb számban forduljanak elő olyan cselekmények, melyek a legszigorúbb szankciók kiszabását indokolják.

Tanulmányomban a szabadságelvonással járó szankciók – így a szabadságvesztés, az elzárás, a kényszergyógykezelés, valamint a javítóintézeti nevelés – szabályainak az ismertetésére vállalkoztam. Igen tág témakörről lévén szó, igyekeztem a legfontosabb rendelkezésékre kitérni, és alapvetően az anyagi jog szabályaira összpontosítani. A törvényi rendelkezések mellett felvetettem az esetleges jogalkotási problémákat, nehézségeket, emellett több helyütt kifejtettem saját álláspontom a szabályozással kapcsolatosan. A témám szempontjából indokoltnak tartottam, hogy kitérjek a TÉSZ létjogosultságával kapcsolatos vitát érintően.

Álláspontom szerint, ahogy a legtöbb jogszabályban, úgy a Btk.-ban is találhatunk kivetni valót, azonban a szankciórendszerre vonatkozó rendelkezéseket alapvetően helyén valónak látom. Kritikaként hoznám fel azonban az elzárás intézményének büntetőjogba emelését, ahogy azt a vonatkozó résznél kifejtettem, álláspontom szerint ez egy szükségtelen lépés volt a jogalkotó részéről. Az elzárás, valamint a rövid tartamú szabadságvesztések helyett az alternatív szankciók kiszabását jobb megoldásnak gondolom, a már említett nevelési célzat könnyebben elérhető ezáltal, és a kisebb tárgyi súlyú cselekmények, valamint a társadalomra kevésbé veszélyes elkövetők tekintetében célravezetőbbnek találom ezek alkalmazását. Meghatározott elkövetői kör, illetőleg bizonyos bűncselekmények azonban kétségkívül indokolják, hogy a szabadságelvonással járó szankcióknak helye legyen a jogrendszerünkben.